

AOÇ'nin Dönüşüm Süreci ve Nedenleri

Selin Çavdar, Arş. Gör., ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Atatürk Orman Çiftliği'ni (AOÇ) kendi bakış açıları ile ele alan farklı disiplinlerden pek çok çalışma vardır. Bu çalışmaların bir bölümü, onu bir modernleşme ya da kırsal özgürleşmesi projesi olarak sunarken; eğitim, üretim ve yönetim modeli olduğuna da vurgu yapmışlardır. Diğer bir grup bakış açısına göre ise AOÇ, yerliyi ve yabancı biraraya getiren bir toplumsallaşma mekânıdır. Doğal ve tarihi bir değer olduğu tartışmasız kabul edilen AOÇ, son yıllarda bir kültürel peyzaj olarak da tanımlanmaya başlanmıştır. Tüm bu bakış açıları ve tanımlar, çalışmayı yapan meslek gruplarının ilgi alanlarına bağlı olarak farklılıklar gösterse de, temelde doğrudur. Oysa farklı dönemlerde iş başına gelen yönetimler, yukarıda sözü edilen hiçbir tanımı dikkate almamış, onu sadece bir rezerv kentsel gelişme alanı olarak görmüş ve gerek duyduklarında hoyratça kullanmıştır. Bu yazının amacı, mimari değerleri ve peyzaj varlığı yok olma tehlikesi altında olan AOÇ'nin, özellikle son yıllardaki dönüşümünü bu bakış açısıyla incelemek ve kendine ait bir yasanın olmasına rağmen, neden bu denli savunmasız ve sahipsiz olduğunu ortaya koymaktır.

AOÇ NEDİR?

Atatürk Orman Çiftliği, Cumhuriyet Ankara'sının henüz ıslah edilmemiş bataklıkları ve atıl bozkırının büyük çabalarla işlenerek sağlıklı tarımsal ve hayvansal ürünlerin modern koşullarda üretimini, halkın, gençlerin eğitimini ve sağlıklı nesillerin yetişmesini hedefleyen bir kültür ve modernleşme projesidir. AOÇ, kent ve kırsal kültürünün bütünleşmesini üretim ve eğitim temelinde ele alan, sağlıklı tarımsal ve hayvansal üretimin ülke çapında yaygınlaşması için model oluşturmuş bir kentsel tarım uygulamasıdır. AOÇ, milli iktisadın oluşturulması için sanayi ve tarımın öncülük ettiği bir kurguda hayat bulan, toprak sisteminin adil olmayan bir düzenden kurtulmasıyla çiftçinin özgürleşmesine olanak sağlayan bir toprak devrimidir.(1)

Ankara metropolündeki en büyük açık alan olan AOÇ, birçok metropolde eksikliği hissedilen bir ekosistem elemanıdır. Flora, fauna, su varlığı ve mikroklimatik koşulların akıbeti, AOÇ ekosisteminin varlığını sürdürmesi ile doğrudan ilintilidir. AOÇ, Ankara yeşil alan sistemi içinde yaşamını sürdüren fauna için bir barınma mekânıdır. AOÇ, topoğrafik özellikleri ve boşluklu flora karakteri nedeniyle iklimik potansiyeli olan bir rüzgâr koridorudur. **(Resim 1)**

1. Atatürk Orman Çiftliği, genel görünüm, Ahmet Soyak arşivi. Kaynak: www.panoramio.com [Erişim: 14.04.14]

AOÇ'NİN DÖNÜŞÜMÜ: 2006-2014

AOÇ'deki değer kayıplarının başlangıcı sayılabilecek gelişme, 2006 yılında 5524 sayılı "Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"un yürürlüğe girmesi olmuştur. Kendi özel kanunuyla korunan AOÇ'nin kaderi, 5524 sayılı Kanun ile Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne (ABB) terk edilmiştir. Kanuna göre ABB, üst ölçekli plan, koruma amaçlı imar planı ve bunlara uygun her türlü imar planı yapma yetkisini elde etmiştir. Alana ilişkin yaklaşımını 2007 yılında 1/25.000 ve 1/10.000 ölçeklerinde hazırladığı planlarla ortaya koyan ABB, AOÇ için bir olimpiyat köyü ve kültür merkezi önermektedir. Belediye meclisince onaylanan planların iptali istemiyle TMMOB'un başlattığı mücadele, 2008 yılında olumlu sonuç vermiş ve 17 Mart 2010 tarihinde planların iptal kararı Danıştay tarafından onanmıştır.

Alana ilişkin ikinci planlama girişimi ise yine aynı yıl tekrarlanmıştır. Bu kez "ulaşım ihtiyaçları" temelinde, gerekçesi güçlü bir parçalama süreci başlamıştır. 13 Ağustos 2010 tarihinde "1/10.000 ölçekli Atatürk Orman Çiftliği Alanları Nazım İmar Planı ve I. Derece Doğal Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 1/10.000 ölçekli Ulaşım Şeması ile 1/10000 ölçekli Ulaşım Uygulama Projesi" belediye meclisinde onaylanmıştır. TMMOB bileşenleri, AOÇ'ye sahip çıkmak için kararın iptali istemiyle tekrar dava açmış, fakat yargı sürecindeki yavaş işleyiş nedeniyle projede tanımlanmış olan ekspres yolların inşaatına engel olunamamıştır. Planlar doğrultusunda Çiftlik alanına yapılan ilk yol müdahalesi 2012 yılında başlamıştır. Planın kuzey-güney ekseninde tanımlanan viyadük projesi Çiftlik Merkezini, İstanbul Yolu ve Beşevler istikametine bağlamaktadır. Kuzey-güney ekseninde uzanan Anadolu Bulvarı ise, ODTÜ Kavşağı'na kadar yapılan genişletme çalışması sonrasında daha yüksek hızlarda seyredilen bir yola dönüştürülmüştür.

Alanı doğu-batı ekseninde bölen yolların yapımına ise 2013 yılında başlanmıştır. Bu uygulamalardan ilki Çiftlik Merkezi ile Taş Ocağı istikametlerinde uzanan, AOÇ peyzajını izleme ve deneyimleme imkânı sunan iki şeritli Güvercinlik yolunun, sekiz şeride genişletilmesi ve istikametinin değişmesi ile başlamıştır. Güvercinlik yolunun (yeni adıyla Ankara Bulvarı) istikametinin değişmesi ile kentteki kır, yani AOÇ peyzajı belirgin bir şekilde parçalanmıştır. **(Resim 2)** Sekiz şeritli, yaya erişimine kapalı olan ve yüksek hızlarda seyredilen yol, Çiftlik arazisini doğu-batı ekseninde parçalamanın yanında Çiftlik Merkezine gündelik erişimi zorlaştırmıştır. AOÇ, şehiriçi yol yapıldığında gündelik hayatımızda yeri olan bir durak olabilirken, yüksek hızlı yol yapıldığında ise içinden hızla geçilen bir koridor olarak algılanacaktır.

2. Atatürk Orman Çiftliği'nden geriye kalan alanlar ve eski arazi sınırları
Kaynak: Selin Çavdar Arıvi, 2014

Yol inşaatları devam ederken 2011 yılında beklenmedik bir gelişme yaşanmış, Orman Genel Müdürlüğü (OGM) Gazi Tesisleri için koruma amaçlı imar planı yapma görevi ABB'ye devredilmiştir. Bu görevlendirme sonrasında hızla alınan kararlar yeni arazi ve değer kayıplarının başlangıcı olmuştur. 1998 yılında I. derece doğal ve tarihî sit alanı ilan edilen AOÇ Orman Genel Müdürlüğü Gazi Tesisleri sit derecesi, 10 Ağustos 2011 günü III. dereceye düşürülerek "tarihî sit alanı" şerhi kaldırılmıştır. OGM Gazi Tesisleri alanının yeni gelişmelere uygun olarak hazırlanan I. Derece Doğal ve Tarihî Sit 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı 12.08.2011 tarih ve 2484 sayılı kararla onaylanmıştır. Şubat 2012'de ise yine OGM Gazi Tesisleri'ne komşu ve mülkiyeti AOÇ Genel Müdürlüğü'ne ait 70.000 metrekarelik alan üzerindeki "I. derece doğal ve tarihî sit alanı" şerhi kaldırılarak, "III. derece doğal sit alanı" olarak tescil edilmiştir. Tüm bu kararlar sonrasında, asıl niyet ortaya çıkmış, OGM Gazi Tesisleri alanı Başbakanlık Hizmet Binası yapılması amacıyla TOKİ'ye devredilmiştir. Parça parça AOÇ'den alınan bu alanların da yetersiz bulunması üzerine toplam 900.000 metrekarelik alan Başbakanlık Yerleşkesi yapılmak üzere 16.04.2012 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilan edilmiştir.

Tüm bu gelişmeler karşısında, Mimarlar Odası ve Peyzaj Mimarları Odası, 3 Temmuz 2012 tarihinde, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan, AOÇ'nin kültürel peyzaj alanı olarak UNESCO tarafından tescillenmesi için talepte bulunmuş, fakat talebi reddedilmiştir. Yerleşke inşaatı 2013 yılında başlamış ve inşaatı çevreleyen yolların da protokol yoluna çevrilmesi sözkonusu olmuştur. Mart 2014'ten itibaren Başbakanlık Yerleşkesi'nin Söğütözü çıkışı besleyen ve Gazi Orduevi önünde sekiz şeritten iki şeride inen yolda şerit genişletmesi yapılmaktadır. 2014 yılı Mart ayında, TMMOB'nin açtığı davalar sonuç vermiş ve Başbakanlık Yerleşkesi dönüşüm projesi için yürütmeyi durdurma kararı alınmıştır. Yürütmenin iptal edilmesine rağmen, zaten büyük bir kısmı bitirilmiş olan hizmet binası ve çevresinin inşaatına halen devam edilmektedir.

9 Eylül 2012 tarihinde ise AOÇ Hayvanat Bahçesi Yenileme Alanı projesiyle birlikte, Anadolu Bulvarı ile mevcut hayvanat bahçesi arasında bulunan oldukça büyük bir alan dönüşüme açılmıştır. **(Resim 3a,3b, 3c)** Süreç içinde, projenin adı Ankapark(2) olarak belirlenmiş, yan yana inşa edilecek Tema Park ve Doğal Yaşam Parkı projelerinin tanıtımına başlanmıştır. Nüfusu 5 milyona yaklaşan Ankara metropolünde, artan açık ve yeşil alan ihtiyacına rağmen, Ankapark adı verilen proje 2.100.000

metrekarelik bir çiftlik arazisini “yeşil alan ihtiyacı” adı altında yapılaşmaya açmaktadır. Projenin Temapark bölümü toplam 1.200.000 metrekare olup, 100.000 metrekaresi çeşitli kapalı alanlardan (oyun çadırlarından) oluşmaktadır. Anadolu Bulvarı'nın hemen yanında inşa edilmekte olan *roller coaster* bölgesi, 10.000 metrekarelik taban alanına sahiptir.**(Resim 3a)** Temapark'ın tartışmalı öğelerinden bir diğeri ise 100 metre uzunluğunda ve 35 metre yüksekliğindeki giriş yapısıdır. Yapının cephe tasarımı, Selçuklu ve Osmanlı dönemi yapılarının kolajından oluşmaktadır. 100.000 metrekarelik bir alanda tesis edilecek yapay gölet ise, yeşil alanı ve barındırdığı doğal yaşamı yok etmekle kalmayıp enerji ve su tüketimi ile de kente zarar verecektir.

3a. Temapark in aatı, Mayıs 2014. Kaynak : Selin Çavdar ar ivi

3b. 2008 yılında AOÇ peyzajı ve a a ıda 2014 yılında aynı alanın Temapark in aatı ile kaybetti i peyzaj varlı ı.
Kaynak: panoramio.com

3c. 2014 yılında aynı alanın Temapark in aatı ile kaybetti i peyzaj varlı ı, Mayıs 2013. Kaynak: Selin Çavdar ar ıvi

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan Ankara Hayvanat Bahçesi, aynı zamanda Veteriner Fakültesi tarafından eğitim amacıyla da kullanılmaktaydı. Ankapark projesi kapsamında, Hayvanat Bahçesi yıkılarak, komşusu olan adadaki 900.000 metrekarelik Çiftlik arazisi üzerine Doğal Yaşam Parkı tesis edilmesi planlanmaktadır. Doğal Yaşam Parkı ile ilgili en çelişkili konu, Ankapark projesi inşaatıyla ağaçlar ve bitki örtüsünün yanı sıra barındırdığı fauna varlığının da barınaksız kalacağı veya yok olacağıdır. **(3b,3c)**

Kuruluşu Cumhuriyetin ilk yıllarına dayanan Bira Fabrikası ile İşçi Lojmanları'nın bulunduğu tarihî ve kültürel kompleksin yıkılarak, sadece milletvekillerinin kullanabileceği kültür ve kongre merkezi, arşiv merkezi, düşün salonu ve spor kompleksine dönüştürülmesi söz konusu olmuştur. TMMOB bileşenlerinin açtığı dava sonucunda ancak 2014 yılında yürütmeyi durdurma kararı alınsa da, 2013 yılında proje alanında bulunan tarihî işçi konutları kısmen yıkılmıştır. Başbakanlık Yerleşkesi inşaatının yürütmeyi durdurma kararına rağmen sürüyor olması, Bira Fabrikası gibi bir endüstri varlığının da hâlâ tehlike altında olduğunu göstermektedir.

Yukarıda da anlatılan sekiz yıllık süreç, AOÇ'nin arsa değerine odaklanmış planlar ile sembolik değerinin dönüşümünü hedefleyen projeleri özetlemiştir. AOÇ'deki dönüşüme yapılan muhalefetin dayanağını, AOÇ'ye özgü değer sistemlerinin ve onları güvence altına alan hukukun yok sayılması oluşturmaktadır. AOÇ'ye özgü "değerler" ayıklandığında ya da aşındırıldığında, Çiftlik alanının potansiyeli sadece arsa değeri üzerinden tanımlanmaya başlayacaktır. Özetle, Çiftlik alanı üzerindeki mücadele "çok katmanlı bir değerler savaşı"dır. 2006 yılında AOÇ'nin kullanım haklarının Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne devri ile ivme kazanan aşındırma süreci, 2013 yılı içinde Çiftlik'te yapısal değer kayıplarının hızlanması, değer kayıplarına bağlı potansiyellerin mekânsal olarak küçülmesi, parçalanması ve yeni bir sembolik kurgunun hayata geçirilmesi ile sonuçlanmıştır.

SON SÖZ

Kurulduğu günden bugüne, çeşitli dönemlerde belli toprak kayıplarına uğrayan AOÇ'nin, özellikle 2010 yılından itibaren yaşadığı hızlı dönüşüm süreci, kentsel alanlarda bulunan diğer peyzajları da yok edecek uygulamalara emsal teşkil etmektedir.(3) AOÇ'deki bu önlenemeyen dönüşümün başlıca sebepleri, toplumsal bilinç eksikliği, yönetsel istismar ve kapsamlı bir çerçevenin bulunmayışı olarak sıralanabilir.

Toplumsal bilinç oluşturulurken, yerin değerini vurgulayan tanımlar, kentli hakları ve yerin sunduğu olanaklar konuları beraber ele alınmalıdır. Bu bilinç oluşturulurken, AOÇ'nin kentte çeşitli anlam

dizgeleri kuran kültürel bir varlık olduğu düşüncesinden yola çıkılmalıdır. AOÇ'nin varoluş biçimi, hem algılanabilir varoluş hem de düşünülebilir varoluş olarak ele alınmalıdır. Böyle bakınca AOÇ'nin kentliye sunduğu olanaklar, faydacı kavrayışların ötesinde tanımlanabilecektir.

Çiftlik arazisinin kentliye sunduğu şey, aslında, “şehir tarafından kuşatılmışken kendi yaşam döngüsünü sürdürebilen bir varlığı izleme ve deneyimleme” olanağıdır. Ücretli açık alan kullanımını dayatan Ankapark ve benzeri rant projeleri, “büyük bir açık alanda vakit geçirmenin ne kadar değerli olabileceğini deneyimleme” ihtimalini elimizden alan bir kentli hakkı ihlalidir.

Kapsamlı bir çerçevenin eksikliği, AOÇ'deki dönüşümün bir diğer önemli sebebidir. Bu çerçevenin sınırları, uluslararası, ulusal ve yerel düzeylerde oluşturulacak bir peyzaj politikası ile çizilmelidir. Peyzaj politikası, her ölçek ve nitelikteki peyzajların korunması, onarımı ve yönetimine ilişkin yasal düzenlemeler sunmalıdır. Son birkaç yıldır, Türkiye'nin de tarafı olduğu, kültürel peyzaj ve peyzaj alanlarının korunmasına ilişkin yükümlülükler getiren uluslararası sözleşmeler(4), AOÇ gibi özel alanlar için verilen mücadelelerin tematik çerçevesini oluşturmaktadır. Bu sözleşmeler, ülkemiz pratiğinde zaten ihtiyaç duyulan bir peyzaj politikası çerçevesinin uluslararası boyutudur.

Bir asıra yakın süredir devam eden hüzünlü öyküsünü oluşturan tüm parçaları, henüz kaybedilmemiş somut ve somut olmayan değerleri, onu ele alan tüm kavrayışlar ve kentliye sundukları ile AOÇ kültürel bir “varlık”tır. AOÇ kendisini var eden çok katmanlı değer sistemleri nedeniyle özeldir. Devam etmekte olan proje ve uygulamalarla fiziksel olarak yok edilse dahi, bu ad ile anılmaya devam ettiği sürece ilgi ve mücadele konusu olmaya da devam edecektir. **Bir varlık olan AOÇ, üzerine düşündükçe değerlenmekte, korudukça varlık alanları keşfedilebilmektedir.**

NOTLAR

1. Keskinok, Çağatay, 2000, "Atatürk Orman Çiftliği: Kuruluşu, Sorunları ve Gelişme Seçenekleri için Öneriler", **Mimarlık**, sayı:292, ss.43-46.

2. Yazıda bahsi geçen metrekareler Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin tanıtım duyurusundan alınmıştır. Kaynak: <http://www.ankara.bel.tr/haberler/baskentte-turizm-ankapark-ile-patlayacak/#.U0HkB I tYk>, [Erişim: 03.04.2014]

3. AOÇ için alınan yapılaşma kararları, diğer şehirlerdeki sit alanları için tehlikeli bir emsal oluşturmaktadır. **Bir gayrimenkul şirketi AOÇ'yi örnek gösterip Antalya'da bulunan sit alanının imara açılmasını talep etmiştir.** Kaynak: http://www.yapi.com.tr/Haberler/kustah-teklif-siti-kaldirin-temali-park-yapacagiz_106734.html

4. Türkiye, kendi peyzaj politikasının şekillenmesine rehberlik edecek ve uluslararası düzeyde peyzaj değerlerinin tanınmasını sağlayacak çeşitli sözleşmelere imza atmıştır. Bu sözleşmelerden Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, 10.06.2003 tarih ve 4881 sayılı Kanun'la onaylanarak, 27.07.2003 tarih ve 25181 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,13908/uluslararasi-sozlesmeler.html> [Erişim: 08.04.2014]